

12671

«ԼՈՒՍԱՐԱՆ» ԹԻՒ Ց

ԱՆՏՈՆ ԶԵԻՈՎ

ՀԱՐՈՒԱԾԸ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՎԱՀՐԱՄ ՍԵՒՈՒՆԻ

ՏԿ. ՅԱՐՈՆ

Փարիզ

1927

891.71

9-34

891.71

9-34

05 FEB 2007

19 NOV 20

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ԼՈՒՍԱՐԱՂ» ԹԻԻ 3

ԱՆՏՈՆ ՉԵԽՈՎ

ՀԱՐՈՒԱԾԸ

1502
38

VAHRAM SÉVOUNI
LIBRAIRIE-ÉDITION
5, AVENUE QUIHOU
ST-MANDÉ (SEINE)
FRANCE

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ
ՎԱՅՐԱՄ ՍԵՒՈՒՆԻ

Հ Ա Ր Ո Ւ Ա Մ Ը

Բժշկութեան ուսանողը՝ Մէյէր, և Մոսկուայի նկարչական, ճարտարապետական և արձանագործական դպրոցին աշակերտը, Ռիպնիքով, իրիկուն մը, եկան իրենց բարեկամին, իրաւաբանական ուսանող, Վասիլիէվի մօտ, և առաջարկեցին անոր երթալ իրենց հետ Ս... փողոց:

Վասիլիէվ՝ երկար-բարակ մտմտաց հաւանութիւնը տալէ առաջ, յետոյ, իսկոյն վերարկուն առնելով հետեւեցաւ անոնց:

Ան՝ իր ընթերցումներէն և ըսի-ըսուներէն միայն կը ճանչնար հասարակաց կիները, և ոչ մէկ ատեն չէր այցելած անոնց ընակած տուները: Ան գիտէր որ կան ցոփակեաց կիներ որոնք, ճակատագրական պարագաներու լուծին տակ, — միջավայր, գէշ զարգացում, հարկադրութիւն, եւլն, — կը հարկադրուին ծախուիլ: Այդ կիները չեն ճանչնար մաքուր սէրը, չ'ունին զաւակ և չ'ունին զատողական կարողութիւն: Անոնց մայրերն ու քոյրերը կ'ողբան իրենց վրայ, մեռած համաբերով գիրենք: Գիտութիւնը չարիք մը կը սեպէ, և այրերը կը գուգեն գիրենք: Բայց՝ հակառակ այդ բոլորին, անոնք կը մնան մարդկային արարածներ, Աստուծոյ պատկերին նման շինուած: Անոնք կը գիտակցին

իրենց մեղքին և կը յուսան փրկութեան ու կ'ակնկալեն զայն. անոնք կարող են, ամենալայն չափով, ատոր առաջնորդող միջոցները օգտագործել: Ճիշդ է որ մարդկային բնկերութիւնը չմոռնար բնաւ մարդոց անցեալը, բայց չէ՞ որ Աստուծոյ աչքին, Մարիամ Եգիպտացին միւս սուրբերէն ստորագաս չնկատուիր:

Երբ փողոցին մէջ, պատահէր որ Վասիլիէվ ինկած կին մը, կամ անոնցմէ մէկուն պատկերը տեսնէր երգիծաթերթի մը մէջ, ան իսկոյն կը մտաբերէր պատմութիւնը զոր կարդացած էր ատենին:

«Մաքուր և անշահախնդիր երիտասարդ մը, կորսուած կնոջ մը սիրահարած ըլլալով, ամուսնութեան կը խնդրէ գինքը, բայց այս վերջինը՝ ինքզինքը նմանորինակ երջանկութեան մը անարժան համարելով, ինքնզինքը կը թունաւորէ:»

Վասիլիէվ թ՛վեր ծառուղիին վրայ բացուող պզտիկ փողոցներէն մէկուն մէջ կը բնակէր: Երբ իր բարեկամներուն հետ դուրս ելաւ ան, ժամը գրեթէ 11ն էր: Զիւներ էր առաջին անգամ ըլլալով և ամէն բան այդ նոր ձիւնին ներդաշնակութեան տակ թաղուեր էր: Օդը ձիւն կը բուրէր. ձիւնը կը կոնչէր քաղցրօրէն ոտքերուն տակ. գետինը, տանիքները, ծառերը, ծառուղիները, ամէն ինչ ճերմակ էր, քնքուշ, նոր, և տուները նախընթաց իրիկուրնէ ուրիշ երեւոյթ մը առեր էին: Յուրացայտները կը վառէին աւելի պերճանքով, օդը թափանցիկ էր, կառքերը նուազ աղմուկ կը հանէին, և մարդուս հողիին մէջ զով, թեթեւ սառուցիկ օդին հետ, այդ փափկամազ ու նոր ձիւնին ճերմակութեան նմանող զգացում մը կը յարնէր:

Հակառակ կամքիս՝ դէպի ափունքն այդ խաւար... սկսաւ երգել թէնօրի հաճելի ձայնով մը բժկութեան ուսանողը:

կը տանի զիս ուժ մ'անճանօմ...
Ջրաղացն ահա'... փլատակ է դարձեր...

գոռաց արուեստագէտը:

Ջրաղաղն ահա...

Վերսկսեց բժշկութեան ուսանողը, աչքերը վեր առած, և գլուխը տխրօրէն ճօճելով,

... փլատակ է դարձեր...

Լոեց, ու չմտաբերելով, ճակատը քերել սկսաւ, ու երգեց այնքան բարձր ու այնքան լաւ որ անցորդները զինքը կը դիտէին:

Ատենօք, այստեղ, երբ ազատ էի,
Սէրն ազատ կուգար զիս գտնել...

Երեք երիտասարդները մտան ճաշարան մը և առանց իրենց վերարկուները հանելու, երկ-երկու պրզտիկ գաւաթ վօտկա խմեցին ծառայատեղանին առջեւ:

Երկրորդ գաւաթը խմելու պահուն, Վասիլիէվ տեսնելով անոր մէջ խիցի մանր կտոր մը, գաւաթը իր կարճատես աչքերուն մօտեցնելով, քննեց զայն երկարօրէն և յօնքերը պռստեց: Բժշկութեան ուսանող սխալ զաղափարի տարաւ անոր արտայայտութիւնը և ըսաւ. —

— Ի՞նչ կը նայիս: Կ'աղաչեմ, փիլիսոփայելու տեղը չէ այստեղ: Վօտկան շինուած է խմուելու համար, թառափը ուտուելու, կիները՝ անոնց հետ զբօսնելու, և ձիւնը վրան կոխելու համար: Իրիկուն մըն ալ մարդու կերպարանք ա'ւ...

— Բայց՝ ըսածս ի՞նչ է որ... ըսաւ Վասիլիէվ խնդալով:

Վօտկան իր կուրծքը կը տաքցնէր: Ու ան կը գիտէր իր բարեկամները գուրգուրոտ աչքերով, կը հիանար անոնց վրայ և մինչեւ իսկ կը նախանձէր անոնցմէ: Ի՞նչ հաւասարակշռութիւն կար այդ առողջ, հուժկու և զուարթ մարդոց քով: Ինչքան պարագծուած ու ջինջ էր ամէն բան անոնց մտքերուն և հոգիներուն մէջ:

Անոնք կ'երգեն, խելայեղօրէն կը սիրեն թատրոնը, անոնք կը նկարեն ու կը խօսին պէտք եղածէն աւելի շատ, անոնք կը խմեն և, յետոյ, յաջորդ օրը գլխացաւ ալ չ'ունին: Անոնք բանաստեղծական են և վատթար քնքուշ և աներկիւզ: Անոնք գիտեն ե՛ւ աշխատիլ ե՛ւ ձանձրանալ և՛ աննպատակ ծիծաղիլ և՛ յիմար բարբանջանքներ պոռթկալ: Անոնք եռանդուն են, պարկեշտ, անձնուրաց, և, որպէս անհատներ, իրմէ ստորադաս չեն, ինք, այո՛. Վասիլիէվ, որ կը վերլուծէ իր իւրաքանչիւր քայլը, իր իւրաքանչիւր խօսքը, որ թերահաւատ է, խոհեմ և միշտ պատրաստ՝ ամենազգտիկ բանի մը վրայ անաւոր վիճաբանութիւն յարուցանելու:

Եւ Վասիլիէվ կ'ուզէր, իրիկուն մը, գոնէ, ապրիլ իր ընկերներուն պէս, յանձնուիլ և ձերբազատուիլ իր իսկ հակակշիռէն: Հա՞րկ է վօտկա խմել: Պիտի խմէ, եթէ մինչև իսկ յաջորդ օրը գլուխը ցաւէն ճաթի: Կիներո՞ւն քով պիտի տանին զինքը, պիտի երթայ: Պիտի ծիծաղի, պիտի ընէ յիմարութիւններ, և անցորդներու կատակներուն զուարթօրէն պիտի պատասխանէ...:

Ճաշարանէն դուրս ելաւ ան շատ զուարթ: Իր բարեկամները հաճոյք կը պատճառէին իրեն. մէկը՝ իր լայնեզր ու ձմաթկուած գլխարկով, արուեստագէտներու

յատուկ անկանոն ձեւերովը, և միւսը բարեկեցիկ մարդու թաւիչէ գդակով, որ քիչ մըն ալ զարգացած զընչուներու սեփականութիւնը դարձած է կարծես: Զիւնը, ցուացայտներու տոգոյն կրակը և անցորդներու կօշիկներուն ակնյայտնի սեւ հերքերը նմանապէս հաճելի կը թուէին իրեն: Միջավայրը, մէկ խօսքով, հաճելի էր իրեն, և մանաւանդ այդ պայծառ երանգը, միամիտ, քընքուշ և կարծես կուսական, զոր տարին երկու անգամ միայն կարելի է գիտել.— երբ առաջին ձիւնը կը ծածկէ ամէն բան, և գարնան, լուսաշատ օրերուն կամ լուսնոտ գիշերներուն, երբ գետերուն սառը կը հալի:

Հակառակ կամքիս,

սկսաւ շշնջել ան,

... Դէպի ափունքն այդ խաւար

կը տանի զիս ուժ մ'անծանօթ...

Շարունակ, և առանց պատճառի, այդ միեւնոյն երգը կը կրկնէր ան և բարեկամներն ալ միասին, այնպէս որ երեքը մէկ մեքենաբար մուտալով հանդերձ, իւրաքանչիւրը իրեն համար կ'երգէր:

Վասիլիէվի երեւակայութիւնը կը գործէր սակայն և կը պատկերացնէր իրեն թէ ինչպէս, տասը վայրկեան չ'անցած, ինք և իր բարեկամները պիտի երթային դուռ մը զարնել, թէ ինչպէս պիտի ուղղուէին անոնք կիներուն մօտ պզտիկ, մութ նրբանցներէն և մութ սենեակներու մէջ, թէ ինչպէս, տիրող խաւարէն օգտուելով, ան լուցիկ մը պիտի բռնկեցնէր և պիտի տեսնէր վշտադին զիմակ մը և մեղաւոր ժպիտ մը: Խարտիչաներ կամ թուխ անծանօթուհին, սպիտակ շապիկ

մը հազած պիտի ըլլար, մազերը ձգած: Ահաբեկած լոյսէն, և ծայր աստիճան վրդոված, ան պիտի գոչէր. — «Տէ՛ր իմ, ի՛նչ կ'ընէք: Շուտով մարեցէ՛ք»:

...Հրապարակը հասնելով, բարեկամները շեղեցան և հասան իսկոյն պզտիկ փողոց մը զոր անունովը միայն կը ձանձնար Վասիլիէվ:

Նշմարելով լուսացայտ փայլուն պատուհաններով տուններ, երկու շարքի վրայ, մեծաբաց դռներով, և լրսելով դաշնակներու և ջութակներու շէնչող ձայները, որոնք դուրս կը թռէին բոլոր դռներէն և տարօրինապէս իրարու կը խառնուէին, հեռուոր տեղ մը, մթութեան մէջ, և տանիքներուն վրայ, անտեսանելի նըւազախումբի մը տպաւորութիւնը ձգելով այսպէս, Վասիլիէվ զարմացած ըսաւ. —

— Այս որչա՛փ տուններ:

— Ասոնք ի՛նչ են պատասխանեց բժշկութեան ուսանողը: Լօնտօնի մէջ, ասոր տասնապատիկն է: Եւ այնտեղ, մօտաւորապէս հարիւր հազար կիներ կան:

Կառապանները, փողոցին մէջ, հանդարտօրէն նըստած էին իրենց աթոռներուն վրայ: Մայթերէն՝ կ'երթեւեկէին մարդիկ որոնք միւս փողոցներուն մայթերէն անցնողներէն տարբերութիւն չ'ունէին: Ոչ ոք կ'աճապարէր, ո՛չ ոք կը սուզուէր իր օձիքին մէջ, ո՛չ ոք գլուխը կը ցնցէր ի նշան յանդիմանութեան կամ գարշանքի . . . Եւ՝ այդ անտարբերութեան, դաշնակներու և ջութակներու ձայներուն խառնաչփոթութեան, լուսացայտ պատուհաններուն, մեծաբաց դռներուն մէջ, հում, անպատկառ, խիզախ ու կայտառ բան մը կը զգար

մարդ: Ատենօք՝ գերիներու վաճառումը երեւութապէս նոյնքան զուարթ ու աղմկալից վիճակի մը մէջ տեղի կ'ունենար, և մարդոց դէմքն ու քալուածքը միեւնոյն անտարբերութիւնը կը վկայէին:

— Սկիզբէն սկսինք, ըսաւ արուեստագէտը:

Ու բարեկամները մտան անձուկ նրբանցքէ մը ներս, ուր տկար լոյս մը կը պլլալար: Երբ անոնք դուռը բացին, սեւ թիկնոցով մարդ մը, սպասաւորի կիսայարգար դէմքով, մրափուն աչքերով, գեղնած բազմոցի մը վրայէն ոռքի ելաւ ծուլօրէն: Լուացարանի և քացախի հոտ կուգար չորս կողմէն: Բժշկութեան ուսանողը և նկարիչը կանգ առին շէմին վրայ և վիզերնին երկարած, սենեակէն ներս սկսան նայիլ:

— Պօնա սէրա, սինիօրի, Ռիկօլէթթա-Իւկէնօթիթրափիթա, սկսաւ արուեստագէտը բեմական բարեւ մը տալով:

— Հալանա-Թարաքանօ-Բիսթօլէթթօ, ըսաւ բրժշկութեան ուսանողը, գտակը կուրծքին վրայ սեղմած և խոնարհած:

Վասիլիէվ, հեռուն, ետեւը, կը կենար: Կ'ուզէր թէև հաճելի նորութիւնով մը իր բարեւը զրկել և բաներ մը ըսել, բայց ժպտելով միայն բաւականացաւ ամօթի զգացումին մօտեցող նեղութիւն մը զգալով:

Եւ անհամբեր սպասեց արարողութեան վերջին: Տասնը եօթնէն տասնը ութը տարեկան խարտեաչ աղջիկ մը երեւցաւ դրան առջեւ, կտրուած մազերով, կապոյտ, կարճ շրջագգեստով, սպիտակ ասեղ մը կուրծքին վրայ,

— Ինչո՞ւ դրան մօտ կը կենաք, հարցուց անիկա: Հանեցէ՛ք ձեր վերարկուները և ներս մտէք:

Բժշկութեան ուսանողը և նկարիչը ներս մտան շարունակելով իրենց խաղերէն բառերուն շարանը: Վասիլիէվ, վեհերոտ հետեւեցաւ անոնց:

— Պարոններ, ըսաւ ծառան կոշտ ու կոպիտ ձեռով մը, ձեր վերարկուները: Այդ ձեռով ներս չեն մտներ:

Խարտիչաներ ազջիկէն դատ, սրահին մէջ, յաղթանազամ կին մը կար, մարմնեղ, հոլանի, որ ուսական տիպար չ'ունէր բնաւ: Դաշնակին մօտ նստած, ան իր ծունկերուն վրայ վիճակ կը բանար: Ուշադրութիւն չըզարձուց ներս մտնողներուն:

— Ո՛ւր են միւս կիները, հարցուց բժշկութեան ուսանողը:

— Թէ՛յ կը խմեն ... ըսաւ խարտիչաները: Ստեփան, պոռաց յանկարծ, դնա կնիկներուն ըսէ որ ուսանողներ եկած են:

Քիչ յետոյ՝ երրորդ ազջիկ մը ներս եկաւ: Կապոյտ գիծերով կարմիր շրջագիծաւ մը կը կրէր ան: Թանձր ու անճաշակ ներկ մը կը ծածկէր անոր դէմքը: Մազերը սքողեր էին ճակատը: Զահանգած աչքերը կը դիտէին առանց քթթումի: Հազիւ ներս մտած՝ ան սկսաւ երգել հասարակ ձայնով մը: Անկէ վերջ երեւցաւ չորրորդ ազջիկ մը, և ասոր յաջորդեց հինգերորդ մը ...

Այս բոլորին մէջ, Վասիլիէվ նոր և հետաքրքրական բան մը չտեսաւ բնաւ: Իրեն այնպէս եկաւ որ, տեղ մը, և յաճախ տեսած էր արդէն այդ սրահը, դաշնակը ոսկեզօծ երիզով միջակ հայելին, զարդասեղը, գծաւոր շրջագիծաւ, ազուաշացած և անտարբեր դէմքերը, մէկ խօսքով բոլորը առանց տարբերութեան: Ասոր փոխարէն, կիսախաւարը, հանդատութիւնը, խորհուրդը, մեղքին ժպիտը զոր կը յուսար գտնել, ատոնցմէ ոչ մէկուն հետքն անգամ չէր նշմարեր:

Սովորական էր ամէն բան, անշուք և հետաքրքրական ըլլալէ զուրկ: Միակ բանը որ ուշը գրաւած էր, ճաշակի սոսկալի պակասն էր, որ կարծես մասնաւոր դիտումով, կը տարածուէր սենեակին մէկ ծայրէն միւսը, զարդարանքները, անպատկառ նկարները, շրջագիծաւները, զարդասեղը, բոլորը, բոլորը: Յատկանշական, մասնայատուկ բան մը կար այդ ճաշակի պակասին մէջ:

«Որչափ աղքատ ու ճղճիմ են ասոնք խորհեցաւ Վասիլիէվ, Իմ տեսած այս բովանդակ փուճ բաներուն մէջ, ո՞ր բանն է որ կարող է փորձութեան ենթարկել բնականոն մարդը և մղել զինքը մէկ բուպլիի փոխարէն կենդանի արարած մը ծախու առնելու զազդելի մեղքը գործելու: Ես չեմ մեղադրեր այն մեղքերը որոնք կը գործադրուին շարժառիթ ունենալով փայլը, գեղեցկութիւնը, շնորհը, տարփանքը, ճաշակը, բայց ի՞նչ կայ այստեղ, կը հարցնեմ: Ի՞նչ պատճառով մարդ այստեղ կը մեղանչէ: Ա՛հ ... պէտք չէ խորհիլ ...»

— Է՛յ, մօրուսաւոր, (*) ըսաւ խարտիչաները, գինի ապսպրէ մեզի:

Վասիլիէվ, յանկարծ, լրջութիւնը կորսնցուց.—

— Հաճոյքո՛վ ... ըսաւ ան՝ կրթութեամբ խոնարհելով: Միայն թէ, պիտի ներէք ինձի, տիկի՛ն, ես... ես, պիտի չխմեմ ձեզի հետ: Ես չեմ խմեր...

Հինգ վայրկեան անցած, բարեկամները կ'ուղղուէին դէպի ուրիշ տուն մը:

— Ինչո՞ւ գինի ապսպրեցիր ... կ'ըսէր իրեն բրձշկութեան ուսանողը, նեղսրտած: Ի՞նչ անխելք միլիոնատէր ... : Դուն այդ ձեռով օդը նետած եղար վեց բուպլի:

(*) Հասարակաց կիները այս անունը կուտան իրենց այցելող այրերուն: Ծ. Թ.

— Բայց չէ՞ որ ան փափաք յայտնեց, ըսաւ Վասիլիւի: Ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ իրեն հաճոյք չպատճառէի . . .

— Հաճոյքը անոր չէ՞ որ պատճառած եղար, այլ տանտիրուհիին: Տանտիրուհիները՝ այն ամենապարզ պատճառներով որ այդ բանը իրենց շահ կ'ապահովէ, կը ստիպեն զիրենք որ իրենց յաճախորդներուն դրամ ծախսել տան:

Ջրաղացն ահա՛ . . .

սկսաւ երգել նկարիչը . . .

Փլատակ է դարձեր . . .

Ուրիշ տան մը մէջ, միջնասենեակին մէջ մնացած ըլլալով, բարեկամները սրահէն ներս չմտան: Առաջին տան պէս, սեւազգեստ մարդ մը, մրափուն աչքերով, ոտքի ելաւ բազմոցին վրայէն: Գիտելով այդ ծառան, անոր գէմքը, անոր մաշած թիկնոցը, Վասիլիւի խորհեցաւ.— «Պարզուկ մարդ մը ուրախութիւն անցած պէտք է ըլլայ բախտին բերումով այսպիսի տեղ մը ծառայ ըլլալէ առաջ . . . Ո՛ւր էր սա մարդը ասկէ առաջ. . . Ի՞նչ կ'ընէր: Ի՞նչ բան կը սպասէ դեռ իրեն: Ամուսնացած է: Ո՛ւր է ասոր մայրը: Գիտէ՞ որ գաւակը սպասաւոր է այստեղ»:

Եւ Վասիլիւի, այնուհետեւ, իւրաքանչիւր նոր տան մէջ, ամէն բանէ առաջ ինքնաբերաբար իր ուշք դրաւ ծառային վրայ: Ասոնց մէկուն մէջ, այսինքն չորրորդ տան մէջ, ծառան կարճահասակ էր, տկարակազմ, չոր, և բաճկոնին տակ կը կրէր ահագին շղթայ մը: Ան ընթերցումով մը դբաղած ըլլալով նորեկներուն ուշադրու-

թիւն չդարձուց: Վասիլիւի, զինքը երկար բարակ քրննելէ յետոյ, խորհեցաւ թէ անոր պէս մարդ մը, կրնար գողնալ, սպաննել կամ սուտ տեղը երդում ընել: Հետաքրքրական էր արդարեւ անոր գէմքը.— լայն ճակատ մը, մոխրագոյն աչքեր, տափակ պզտիկ քիթ մը, նուրբ շրթունքներ աղուաշացած և տխմար արտայայտութիւն մը, նման նապաստակի մը ետեւէն վազող մատղաշ շան մը արտայայտութեան: Վասիլիւի խորհեցաւ որ նպատակայարմար պիտի ըլլար այդ մարդուն մագերուն դպչիլ, ասոնց կարծր կամ փափուկ ըլլալը հասկնալու համար. շան մը մազին չափ կարծր պէտք էին ըլլալ անոնք:

3

Նկարիչը որ երկու գաւաթ գինի խմած էր, գինովցաւ և շինծու գրգռութիւն մը ունեցաւ:

— Ուրիշ տուն մը երթանք, հրամայեց ան իր թեւերը օդին մէջ ձօճելով: Ես ձեզ պիտի առաջնորդեմ դէպի լաւագոյնը. . .

Եւ տանելով իր բարեկամները իր լաւագոյն կոչած տան մէջ, ան յամսորէն փափաք յայտնեց խմբապար մը սարքել: Բժշկութեան ուսանողը թէեւ հակառակեցաւ, որովհետեւ հարկ էր մէկ րուպլի տալ նուազածուներուն, բայց վերջ ի վերջոյ ո՛չ միայն հաւանեցաւ այլ և անոր պարընկերը եղաւ: Խմբապարը ծայր տուաւ:

Ամէն ինչ նոյնքան յոռի երեւոյթ մը ունէր նաեւ այս լաւագոյն տան մէջ: Միեւնոյն նկարները, միեւնոյն հայելիները, և նոյնը վերջապէս կիներու մագերուն յարգարանքը և իրենց հագած շրջագգեստները: Վասիլիւի, գիտելով իր շրջապատը, հագուստները և ըն. . .

կուգար այն եղբայրացութեան որ ճաշակի պակասը չէր որ կը տիրէր մասնաւորապէս այդտեղ, այլ այնպիսի բան մը զոր կարելի էր անուանել Ս... փողոցին ճաշակը և մինչև և իսկ ոճը, և զոր կարելի չէր գտնել ուրիշ ո և է տեղ մը, բան մը՝ որ կատարեալ էր իր տղեղութեան մէջ, և ժամանակի ընթացքին ուռճացած։ Ութը տուններ յաջորդաբար թափառելէ վերջ, շրջագագեստներուն գոյնը, երկար պոչաւոր փէշերը, պոռոտ ժապաւէնները, նաւաստիի ծովագոյն հագուստները, գոց մեղու շագրները այլեւս զինքը զարմացումի մէջ չէին ձգեր։ Ան կը հասկնար որ այդ բոլորը հարկաւոր էր այնտեղ, ան կը հասկնար այլեւս որ եթէ կիներէն մէկը լաւ հագուած կամ պատէն վար ուրիշ ոճով պատկեր մը կախուած ըլլար, փողոցը իր հանգամանքը կ'որսնցուցած կ'ըլլար։

«Ի՛նչ անճարտարօրէն կը ծախուին, խորհեցաւ անիկա։ Միթէ՞ անոնք չեն գիտեր որ գինին իրապէս զգլխիչ ու հմայիչ է երբ գեղեցկութիւնը կ'ընկերանայ անոր, և կը պահուի, երբ գեղեցկութեան պատեանովը պարուրուած է... համեստունակ, սեւ շրջագագեստներ, տփոյն գէմքեր, տխուր ժպիտներ, և կիսալոյսը, շատ աւելի ազդեցութիւն պիտի գործէին քան այս կոշտ ու կոպիտ պաճուճանքները։ Ի՛նչ ապուշ են։ Եւ եթէ անոնք չեն հասկնար, թո՛ղ յաճախորդները սորվեցնեն անոնց այս բոլորը...»

Մուշտակով զարդարուած լեհական տարազով աղջիկ մը մօտեցնւաւ իրեն և նստաւ։

— Համակրելի թխահներ, ինչո՞ւ չէք պարեր, հարցուց իրեն։ Ինչո՞ւ այդքան տխուր էք։

— Որովհետեւ նեղացուցիչ է։

— Բան մը հրամցուցէք մեզի և ձեր նեղութիւնը կ'անցնի։

Վասիլիէվ չպատասխանեց։ Վայրկեան մը չ'անցած, խօսք բացաւ և հարցուց.—

— Քանի՞ն կը պառկիք։

— Ժամը Յին մօտերը։

— Եւ քանի՞ն կ'ելլէք։

— Երբեմն Չին, երբեմն ալ Յին։

— Եւ ի՞նչ կ'ընէք այն ատեն։

— Սուրճերնիս կ'առնենք և ժամը 7ին կը ճաշենք։

— Եւ ի՞նչ կ'ուեննաք ճաշելու։

— Սովորաբար... կաղամբի ապուր մը, եզնակէզ մը (պիւֆթէք) և պոռուղ մը։ Տիկինը լաւ կը խնամէ աղջիկները։ Բայց ինչո՞ւ կը հարցնէք ինձի այդ բոլորը։

— Այնպէս, խօսած ըլլալու համար։

Վասիլիէվ կը փափաքէր շատ աւելի ուրիշ բաներու մասին ալ խօսիլ այդ աղջկան հետ։ Ան բուռն փափաք մը ունէր գիտնալու թէ ուրիշէ՞ էր անիկա, թէ իր ծնողները կ'ապրէին և եթէ կ'ապրէին գիտլի՞ն անոր հոն ըլլալը, թէ ի՞նչպէս ինկած էր այդ տան մէջ, թէ արդեօք ուրա՞խ էր ան, գոհ կամ տխուր և կամ սեւ մտածումներուն տակ ճնշուած, թէ վերջապէս կը յուսա՞ր օր մը իր այդ վիճակէն դուրս գալ... Բայց չկրցաւ գտնել սկիզբի խօսքը, ոչ իսկ այն ձեւը զոր պէտք էր տալ իր հարցումներուն անգաղտնապահ չ'երեւնալու համար։ Երկար ատեն մտմտալէ վերջ, հարցուց։

— Քանի՞ տարեկան էք։

— Ութսո՞ւն, պատասխանեց աղջիկը, ծիծաղը շրթունքին զիտելով արուեստագէտը որ ձեռքերը և ոտքերը կը խաղցնէր, պարած ատեն։

Յանկարծ, առանց պատճառի քրքիջ մը արձակեց ու շնական խօսքերու շարք մը պոռթկաց։ Վասիլիէվ,

ամօթէն զգետնուած և չգիտնալով ի՞նչ դիրք բռնել, ժպտեցաւ, կարծես ճնշուած: Միակն եղաւ ժպտող, իսկ միւսները, իր բարեկամները, ինչպէս նաև նուազածուներն ու կիները ուշադրութիւն չ'ըրին աղջկան խօսքերուն, որպէսթէ բան լսած չ'ըլլային:

— Բան մը հրամցուցէ՛ք կրկնեց աղջիկը:

Վասիլիէվ, անոր շրջազգեստին ճերմակ զարգաբանքէն և ձայնէն գարշելով, հեռացաւ անկէ:

Իրեն այնպէս կուգար որ օդի պակաս կար սենեակին մէջ, այնքան որ կը խեղդուէր: Իր սիրտը սկսեք էր յամբօրէն տրոփել, բայց այնքան զօրաւոր կերպով մը որ կարծես մուրճի հարուածներ կ'իջեցնէր. — մէ՛կ, երկո՛ւ, երե՛ք:

— Երթանք այստեղէն, ըսաւ ան նկարիչին թեւէն քաշելով:

— Կեցի՛ր, աւարտեմ:

Մինչ նկարիչն ու բժշկութեան ուսանողը խմբապարը կը վերջացնէին, Վասիլիէվ, չ'ուզելով նայել կիներուն, կը քննէր նուազածուները: Վայելուչ ծերունի մը, ակնոցաւոր, դաշնակ կ'ածէր: Ան Պաղէն մարաջախտին կը նմանէր: Եւ կ'մօրուքով երիտասարդ մը, վերջին նորաձեւութիւնով հագուած, ջութակ կը նուագէր: Ո՛չ չորցած էր անոր դէմքը և ո՛չ ալ աղուաշարտայայտութիւն մը ունէր, այլ ընդհակառակը, մտադաշ ու կրակոտ, մտաւորականի մը տիպարն ունէր անիկա, ճաշակով և վայելչօրէն հագուած: Զգացումով ալ կը նուագէր: Կրկին հարց մը ուրեմն... Ծերունին և երիտասարդները ինչպէ՞ս այդտեղ ինկեր էին: Ամօթ չէի՞ն զգար արդեօք այդտեղ ըլլալով: Ի՞նչ բանի վրայ կը խորհէին կիները գիտելով:

Եթէ քաղցած մարդիկ, ցնցոտիներ հագած, մոայլ գինով, զառամած դէմքերով, դաշնակ և ջութակ ածէին

այդտեղ, անոնց ներկայութիւնը հասկնալի պիտի ըլլար: Բայց՝ այս անգամ, Վասիլիէվ այլեւս բան չէր հասկնար: Ան յիշեց անբարոյական կնոջ պատմութիւնը զոր կարդացեր էր, և հասաւ այն եզրակացութեան որ այդ մարդկային դէմքը, մեղքին ժպտը շրթունքին, ոչ մէկ հասարակ գիծ ունէր իր առջեւ պարզուող այդ տեսարանին հետ: Իրեն այնպէս կը թուէր որ ինկած կիներ չէին միայն իր տեսածները, այլ ուրիշ աշխարհ մը, մեկուսացած, օտարօտի և իրեն անծանօթ աշխարհ մը: Եթէ ատկէ առաջ այդ միեւնոյն աշխարհը տեսած ըլլար թատրոնը կամ կարդացած ըլլար անոր նկարագրութիւնը, հաւատք ընծայած պիտի չ'ըլլար հաստատապէս:

Կրկին անգամ քրքիչ մը արձակեց և միեւնոյն շնական խօսքերու շարանը պոռթկաց զարձեւալ աղջիկը: Վասիլիէվ գարշեցաւ: Երկնած՝ դուրս ելաւ ան իսկոյն:

— Կեցի՛ր, պոռաց նկարիչը, կուգանք:

4

— Պարած ատենս, սկսաւ պատմել բժշկութեան ուսանողը, երբ երեքն ալ փողոց ինկան, ընկերուհիիս հետ խօսակցութիւն մը ունեցանք: Իր կեանքի վէպին մասին էր: հերոսը՝ Սմօլինսքի հասարակ հաշուակալ մըն է եղեր, ամուսնացած և հինգ զաւկի տէր: Աղջիկը, տասնեօթ տարեկան, կ'ապրի եղեր հօրը և մօրը քով որոնք օճառ և մօմ կը ծախեն եղեր:

— Բայց ինչպէ՞ս կրցեր է զինքը համոզել:

— 50 բուպլի զգումս կ'ընելով անոր: Անհաւատալի՛ բան է:

1502
38

«Ան իր «կնկան» պատմութիւնը պատմել տուեր է, խորհեցաւ Վասիլիէվ և ևս չյաջողեցայ այդ բանն ընել տալ իմիսինս:

— Պարոններ՛ր ըսաւ ան, ես տուն կը վերադառնամ:
— Ինչո՞ւ:

— Որովհետեւ ես չեմ կրնար հոս մնալ: Եւ յետոյ, այս բոլորը նեղութիւն ու դարչանք կը պատճառեն ինծի: Հոս ի՞նչ կայ գուարթ. եթէ միայն մարդիկ ըլլային, լա՛ւ, բայց անոնց տեղ վայրենիներ ու անասուններ կը տեսնեմ: Ես կը մեկնիմ. գուք, ուզածնիդ ըրէք...

— Չէ՛, Կրիշա՛, իմ Կրիկօրիս, իմ թռչնիկս... ըսաւ նկարիչը քաղցրիկ ձայնով մը, Վասիլիէվը գրկելով, հոս եկո՛ւր... Տուն մը եւս, և թող անկէ վերջ անիծւած ըլլան բոլորն ալ: Կը պաղատիմ:

Համոզեցին Վասիլիէվը — և սանդուխէ՛ մը վեր հանեցին զինքը: Գորգ, սակեզօժ բազրիք, գուռը բացող դռնապան, միջնասենեակը զարդարող որմազարդ, — միշտ Ս... փողօցին ոճը, բայց այս անգամ կատարելութեան հասած:

— Ճշմարիտ ըսաւ Վասիլիէվ, վերարկուն հանելով, թողէք որ տուն վերադառնամ:

— Ո՛չ, ո՛չ, սիրելիս ըսաւ նկարիչը. զինքը վիզէն համբուրելով, քմահաճ մի ըլլար . . . Կրիկօրի՛, բարեհամբոյր եղի՛ր քիչ մը . . . Միասին եկանք և միասին պիտի մեկնինք: Ի՛նչ անասուն:

— Բայց ես փողօցը կը սպասեմ ձեզի: Հոս խօսքըս վկայ կը գանիմ բոլորէն ալ:

— Ո՛չ, ո՛չ, Կրիշա՛ . . . եթէ կը գանիս, գուն զիտէ միայն: Կը լսե՞ս: Գուն զիտէ՛ միայն:

— Պէտք է բոլորին առարկայօրէն նայիլ, ըսաւ, լուրջ շեշտով մը, բժշկութեան ուսանողը:

Վասիլիէվ ներս մտաւ ու նստաւ: Իր բարեկամներէն և իրմէ զատ, սրահին մէջ բազմաթիւ յաճախորդներ կային. — երկու հետեւակազօրաց սպաներ, քունքերուն վրայ արծաթ մագերով, ճաղատ պարոն մը, ոսկի ակնոցով. հողագիտական վարժարանի երկու անպիս ուսանողներ, և դերասանի երեւոյթով ծայր աստիճան զինով մը: Այդ պարոններուն հետ զբաղած ըլլալով, կիները ուշադրութիւն չդարձուցին Վասիլիէվի: Ասոնցմէ մէկը միայն, Այտայի հագուստով, քովընտի նայւածք մը նետեց, ժպտեցաւ և յօրանջիւով ըսաւ. —

— Ահա՛ սեւուլիկ մը . . .

Վասիլիէվի սիրտը կը բարախէր և դէմքը կ'այրէր: Ան կ'ամչնար իր ներկայութենէն, նայելով այդ յաճախորդներուն, և կը գանկր ու կը տառապէր: Ան կը տառապէր, այո՛, խորհելով որ, պարկեշտ ու իր նմանը սիրող երիտասարդ մը ըլլալով, (գէթ այդպէս կը համարէր ինքզինքը մինչեւ այդ օրը) կ'ատէր այդ կիները զարչանք միայն զգալով անոնց նկատմամբ: Ու չէ՛ր մեղքնար, իր դատողութիւններուն մէջ, ո՛չ այդ կիները, ո՛չ նուագածուները և ո՛չ ալ ծառաները:

«Ասիկա առաջ կուգայ անկէ որ չեմ փորձեր զիրենք հասկնալ, կը խորհէր անիկա: Բոլորն ալ մարդկային արարածներէ աւելի անբան անասուններու կը նմանին, և սակայն անոնցմէ, իւրաքանչիւրը ինծի պէս մարդ է և ինծի պէս հողի կը մը կրէ: Պէտք է գատելէ առաջ, հասկնալ զիրենք . . . »

— Կրիշա, պոռաց նկարիչը, մի՛ երթար: Սպասէ՛ մեզի:

Եւ անյայտացաւ:

Քիչ յետոյ բժշկութեան ուսանողն ալ անյայտացաւ:

«Այո՛, շարունակեց մտմտալ Վասիլիէվ, պէտք է փորձեմ զիրենք հասկնալ: Անկարելի՛ է՛, այլապէս»:

Եւ սկսաւ, ուշի ուշով, խորապէս քննել իւրաքանչիւր կնոջական գէմք, մեղքին ժպիտը փնտռելով այնտեղ . . . կամ այն է որ ան գէշ զիմագէտ մըն էր, և կամ կիներէն ոչ մէկը մեղապարտ, յանցաւոր չէր ամենօրեայ տաղտկութեան և կամ գոհացումին արտայայտութիւնը միայն կը կարգար: Աղուաշացած աչքեր, աղուաշացած ժպիտներ, խուպոտ ձայներ, շնական շարժումներ և ոչինչ աւելի: Ապահովաբար, կիներէն ամէն մէկը, իր անցեալին մէջ, ունեցած էր իր պատմութիւնը հաշուակալի մը հետ, և յիսուն բուպլինոց ձերմակղենի խայծ մը: Ու հիմա, սուրճէն, երեք պնակ կերակուրէն, գինիէն, խմբապարէն և մինչեւ ժամը Չը քրնանալէն զատ, անոնցմէ ոչ մէկը ուրիշ երջանկութիւն մը չէր ձանչնար:

Մեղքին ժպիտը չգտնելով, Վասիլիէվ սկսաւ փնտռել էն ուշիմ գէմքը: Իր նայուածքը կանգ առաւ տփգոյն գէմքի մը վրայ, մրափուն և յոգնասպառ: Անոր տէրը, սևահեր աղջիկ մը, ո՛չ երիտասարդ, զանակաւոր, շրջազգեստ մը հաղած, նստած էր թիկնաթոռի մը վրայ եւ աչքերը տախտակամածին դամած, կը մտմտար: Վասիլիով սկսաւ ժուռ գալ սենեակին մէջ, և, կարծես զիպուածով, գնաց անոր քովը նստիլ:

«Հասարակ բանով մը սկսինք» ըսաւ ան մտովի:

— Ի՛նչ գեղեցիկ է ձեր հաղած շրջազգեստը, ըսաւ անոր, բազկակալին ոսկեթել խանթուռը բռնելով:

— Ձեր տեսածէն տարբեր չէ, պատասխանեց աղջիկը ծուլօրէն:

— Ո՛ր տեղէն էք:

— Հեռուէ՛ն... Չէրնիքով...»

— Շատ աղուոր տեղ է արդարեւ: Մարդ այնտեղ հանգիստ կ'ընէ:

— Մարդ չեղած տեղը հանգիստ կ'ընէ արդէն:

«Մեղք որ բնութիւնը նկարագրել չեմ գիտեր, խորհեցաւ Վասիլիէվ: Չէրնիքովի զիւղանկարները նրկարագրելով կարողանացի թերեւս զինքը շարժիլ: Ի՛նչ ապուշ եմ, Աստուած իմ:»

— Կը նեղանաք դուք այստեղ, հարցուց Վասիլիէվ:

— Բնական է որ, նեղացուցիչ է հոս:

— Ուրեմն ինչո՞ւ չէք մեկնիլ:

— Ո՛ւր երթամ: Մուրալո՞ւ:

— Հաւագոյն է մուրալ քան այստեղ ապրիլ:

— Դուք մուրացած էք բնաւ:

— Այո՛, երբ արձանագրուելու համար պէտք եղած դրամը չունէի: Եւ յետոյ եթէ մուրացած իսկ չ'ըլլայի, շատ գիւրին է ըմբռնել... Մուրացիկն ազատ է և ինքնիշխան, իսկ դուք այստեղ ստրուկ մը:

Աղջիկը ձապկտեց և կիտարաց աչքերով հեռեւեցաւ ծառային որ սէլսի ջուր և գաւաթներ կը տանէր փստէի մը մէջ:

— Գինի հրամցուցէք ինձի, ըսաւ:

Ու կրկին յօրանջեց:

«Գինի՛... խորհեցաւ Վասիլիէվ: Եթէ ասոր եղբայրը կամ մայրը այս վայրկեանին ներս մտնէին, ի՛նչ պիտի ըսէր անիկա: Եւ ի՛նչ պիտի ըսէին անոնք: Կ'երեւակայեմ իր խմելիք զինիս...»

Յանկարծ՝ լացեր լսուեցան: Յարակից սենեակէն ուր ծառան ջուրն ու գաւաթները տարեր էր, խարտիշահեր մարդ մը դուրս ելաւ հապճեպով, կարմրած, և չարահայեաց աչքերով: Ասոր կը հետեւէր տանտիրուհին, գէր և յաղթանդամ, որ կաշկանդող ձայնով մը կը պոռար:—

— Ո՛չ ոք թոյլատրած է ձեզ կրներն ապտակել: Ձեռնէ լաւագոյնները կուզան այստեղ եւ չեն ծեծեր զանոնք: Շարլաթա՛ն:

Իրարանցում մը տեղի ունեցաւ: Վասիլիէ՛վ, զարհուրած դեղնեցաւ... Առընթերակից սենեակը, հեծկլտանքով, անկեղծօրէն մէկը կուլար, այնպէս ինչպէս նախատուած մարդիկ կուլան: Եւ ան հասկցաւ որ, ստուգիւ, ճշմարիտ արարածներն էին այդտեղ ապրողները, որոնք ինչպէս ամենուրեք, հաւասար չափով գիտէին վշտանալ, տառապիլ, լալ եւ օգնութիւն աղաղակել... Իր անհանդուրժելի ատելութիւնը եւ գարշանքը տեղի տուին ընդհուպ գթառատ զգացումի մը առջեւ: Նախատողին դէմ զայրացած՝ ան խոյացաւ դէպի քովնորի սենեակը: Սեղանին մարմարին վրայ ուղիղ, շիշերու շարքին մէջէն ան տեսաւ վշտագնած եւ արտասուալից դէմք մը: Ձեռքերը երկարեց անոր, ընդառաջ քայլ մը առաւ, բայց իսկոյն ետ քաշուեցաւ ան սարսափած... Լացող կիներ գինով էր:

Սահելով ազմկոտ մարդոց քովէն, որոնք խարտիշահեր յաճախորդին շուրջ հաւաքուեր էին, ան քաջութիւնը կորսնցուց, եւ երախայի մը պէս սկսաւ վախնալ: Իրեն այնպէս եկաւ որ այդ անձանօթ աշխարհին մէջ, զոր չէր հասկնար, պիտի գային ու պիտի նետուէին իր վրայ, գինքը ծեծելու եւ շնական խօսքերու տարափին տակ ձգմելու համար...

Ու վերարկուն առած, ան հապճեպով խոյս տուաւ սանդուխէն վար:

Տունին մօտ պատնէշին կրթնած, ան կը սպասէր որ իր բարեկամները գուրս ելլէին հոնէ: Դաշնակներ

րու եւ ջութակներու ձայները, չէնչող ու ժպիրն, գրգռուիչ ու արտուր իրարու կը խառնուէին տարտամ քառս մը կազմելով, եւ այդ չփոթութիւնը առաջուան պէս, տանիքներուն վրայէն կուգար կարծես, մութին մէջ նուազող անտեսանելի նուագախումբէ մը: Այդ խաւարին խորը շարժող ճերմակ կէտեր կը տեսնուէին: Ձիւնն էր որ կ'իյնար: Խորերէն լոյսին մէջ դալով, փաթիլները կը դարձարձէին ծովօրէն, բմբուլի նման, եւ կ'իյնային դեախն աւելի դանդաղօրէն: Անոնք կը դառնային խուռներամ Վասիլիէ՛վի շուրջ, իր մօրուքին, արտեւանունքներուն, թարթիչներուն կառչելով... Կառապանները, ձիերը եւ անցորդները ճերմկեր էին:

«Ինչպէ՛ս կ'ըլլայ որ ձիւնը չ'ամհնար այս փողոցին մէջ իյնալով, խորհեցաւ Վասիլիէ՛վ: Անիծեալ ըլլան այս տուները»:

Սանդուխէն վազելով իջած ըլլալուն համար, սրբունքները կը դողդղային: Եւ կը հեւար ան որպէս թէ զատիվերէ մը բարձրացած ըլլար: Սիրտը ուժգնօրէն կը բարխէր: Տագնապանքին տակ, ան կը ցանկար կարելի եղածին չափ շուտով փախչիլ այդ փողոցէն եւ տուն վերադառնալ, բայց, միւս կողմէ, կը փափաքէր նաեւ իր բարեկամներուն սպասել եւ անոնց ընկերակցութեամբ անցունել իր ցաւագին տպաւորութիւնը:

Կային բազմաթիւ բաներ զորս չէր ըմբռնած անիկա: Առաջուան պէս, այդ կորսուած կիներուն հոգիները, իրեն համար, կը ներկայացնէին խոշոր զաղտնիք մը, աւելի խոշոր ապահովաբար քան իր երեւակայածը: Եթէ ինքզինքը թունաւորած մեղապարտ կիներ անբարոյական աղջիկ կ'անուանուէր, դժուար էր ուրեմն անուն մը գտնել, անուն մը տալ այն բոլոր աղջիկներուն որոնք կը պարէին հիմա այդ խառնաձայն նուա-

գով և որոնք երկար, չնական նախադասութիւններ կ'արտաբերէին մասնաւոր հաճոյքով մը կարծես:

«Մոլութիւնը գոյութիւն ունի, կը խորհէր անիկա, բայց անոնց քով ո՛չ մեղքին գիտակցութիւնը կայ և ո՛չ ալ փրկութեան յոյան ու ակնկալութիւնը: Կը ծախուին ու ծախու կ'առնուին անոնք, զինիին և դարչանքին մէջ կը ծովակլլուին, բայց ապուշ են ոչ-խարներու պէս, անտարբեր և բան չեն հասկնար: Տէ՛ր իմ, Տէ՛ր իմ»:

Նոյնքան պայծառ էր նաև իրեն համար որ մարդկային արժանիք, անձնականութիւն, աստուածային պատկեր և նմանութիւն կոչուող բաները խորապէս պղծուէր էին այնտեղ, «միահամուռ», ինչպէս կ'ըսեն զինեմոլները: Եւ ատիկա Ս . . . փողոցին մէջ և արմար կիներուն յանցանքը չէր մ'իայն:

Եւ նորանոր մութ մտածումներ, որոնք անձանօթ էին դեռ իրեն համար, սկսան զինքը տանջել:

Ուսանողներու խումբ մը, ձիւնէն ձերմկած, խօսելէն, խնդալէն, անցաւ իր առջեւէն: Ասոնցմէ մէկը երկայնահասակ ու վտիտ, կանգ առաւ, Վասիլիէվի աչքերուն մէջ նայեցաւ շեշտակի և զինեհոտ ձայնով մը, ըսաւ:

— Դուն մենէ՞ ես: Տխրեր ես, եղբայր: Հա՛, բայց հոգ մի՛ ըներ, եղբայր: Զուարճացի՛ր: Քայլէ՛: Տխրիլ չկայ:

Վասիլիէվը ուսերէն բռնած, իր պող և թրջած պիտիքը դրաւ անոր երեսին: Յետոյ՝ սահեցաւ, երերակաց, և երկու ձեռքերը օդին մէջ երկարեց, պոռաց—

— Շիտակ չկենաս, ա՛յ տղայ: Ինչո՞ւ գետին կ'իյնաս:

Եւ, ծիծաղուն, գնաց իր ընկերներուն միանալ: Երժշտական քառսին մէջէն, նկարիչը գոռաց—

— Արգիլուած է կիները ծեծել: Ես այդ մէկը չեմ թոյլատրեր ձեզի: Սատանան տանի բոլորդ ալ: Սրիկաներ:

Բժշկութեան ուսանողը երեւցաւ դրան առջեւ:

Զորս զին զիտելով, ան նշմարեց Վասիլիէվը և մտատանջ, ըսաւ անոր:

— Դուն հո՞ս ես: Ինձի նայէ՛: Խօսքս վկայ: Եէկօրին հետ ոչ մէկ տեղ կ'ընանք երթալ: Ի՞նչ զարմանալի մարդ: Ես զինքը չեմ հասկնար: Երկար բարակ խնդիրներ կը յարուցանէ: Կը լսե՞ս: Եէկօ՛ր, Եէկօ՛ր, պոռաց ան: Վերը, նկարիչին սուր ձայնը կը կրկնէր—

— Ես պիտի չթոյլատրեմ ձեզի կիները ծեծել:

Ծանր ու խոշոր բան մը գլորեցաւ սանդուխէն վար: Նկարիչն էր որ թաւազլոր վար կ'իյնար: Երեւցածին նայելով, պէտք էին զինքը դուրս նետած ըլլալ: Ան ոտքի ելաւ, գլխարկը թօթիկեց, և զայրացած դէմքով, բուռնքովը վերը կեցած մէկու մը սպառնալով պոռաց—

— Անհաւատներ՛ր: Սպաննիչներ՛ր: Արիւնարբու մարդիկ: Ես պիտի չձգեմ ձեզի որ ազատ համարձակ գործէք: Տկար ու զինով կին մը ծեծել: Ա՛խ...

— Եէկօ՛ր... Ասդին, Եէկօ՛ր... սկսաւ աղաչել բժշկութեան ուսանողը: Կ'երգնում որ ուրիշ անգամ ալ հետո գուրս պիտի չ'ելլեմ: Պատուոյս վրայ կ'երգնում ասիկա:

Նկարիչը հանդարտեցաւ տակաւ առ տակաւ և բարեկամները իրենց տուներուն ճամբան բռնեցին վերջապէս:

Բժշկութեան ուսանողը սկսաւ երգել.

Հակառակ կամքիս, դէպի ափունքն այդ խաւար,

Կը տանի զիս ուժ մ'անձանօթ...

Ջրաղացն ահա՛...

ու նկարիչը գոռաց.—

Փլատակ է դարձեր:

— Ի՛նչ ձիւն: Սրբուհի՛ Մարիամ, ըսաւ ան: Կրի-
չա՛, ինչո՞ւ մեկնեցար: Դուն վախկոտ մըն ես, դուն
կին մըն ես, ո՛չ աւելի ո՛չ պակաս...

Վասիրիկ վ կը հետեւէր իր բարեկամներուն և կըռ-
նակէն գիտելով զիրենք, կը խորհէր:

«... Երկուքէն մէկը... կամ այն է որ մարդկու-
թիւնը կը չափազանցէ պոռնկութիւնը չարիք մը հա-
մարելով, և կամ, եթէ իրօք չարիք մըն է ան, քանի
որ ընդունուած իրողութեան մը տեղը կ'անցնի, իմ
երկու բարեսիրտ բարեկամներս, թերթերուն մէջ տես-
նուած, ստրուկի տէրեր են, ըռնակալներ, կեղեքիչներ,
մարդասպաններ:

Հիմա, անոնք կ'երգեն, կը խնդան, յտակօրէն կը
դատեն, բայց չէ՞ որ քիչ առաջ քաղցին, տգիտութեան
և յիմարութեան շահադէտները եղան: Ես աչքերովս
տեսայ զիրենք: Ուրեմն ի՞նչ կ'ընէ այստեղ իրենց
մարդկայնութիւնը, իրենց բժշկութիւնը, իրենց նկար-
չութիւնը: Գիտութիւնը, արուեստը, մեծօգի զգա-
ցումները այս բոլոր հոգիասպառ մարդոց, ինձ կը յի-
շեցնեն խոզաճարպին պատմութիւնը: Երկու աւազակ-
ներ, անտառի մը մէջ մուրացիկ մը սպաննած ըլլալով,
կը սկսին ասոր գոյքերը բաժնել իրենց միջեւ, և, այդ
առթիւ, ասոր ունեցած պարկին մէջ կը գտնեն խոզա-
ճարպի կտոր մը.— «Ի՛նչ լաւ ինկաւ, կ'ըսէ անոնցմէ
մէկը, ո՛ւտենք:» — Ի՛նչ կ'ըսես, կ'ըսէ միւսը սարսա-
փած: Միթէ՞ այդ մէկը կարելի է: Կը մոռնաս որ այսօր
ուրբաթ է:» Եւ չեն ճաշակեր: Սպաննելէ յետոյ, անոնք

կը մեկնին, վստահ թէ պահեցողներ եղած էին: Բարե-
կամներս ալ, նմանապէս, մէկգմէկու ետեւէ կիներ ծա-
խու առնելէ վերջ, լալով կը մեկնին արուեստագէտ և
գիտուն անուանելով իրենք զիրենք...»

— Ինձի նայեցէ՛ք, ըսաւ ան կոշտօրէն և զայրոյ-
թով, ինչո՞ւ հոս կուգաք: Արդեօք դուք..., Բայց չէ՞ք
ըմբռներ որ անաւոր բան է ատիկա: Աստուծոյ սիրոյն
ըլլայ, արթնցէ՛ք ու խորհեցէ՛ք... Ձեր բժշկութիւնը
կ'ըսէ թէ այդ կիներէն իւրաքանչիւրը կը մեռնի,
զեռահաս տարիքի մէջ, կամ հիւժախտէ և կամ ուրիշ
ո եւ է ախտէ մը: Արուեստը կը հաստատէ նոյնպէս որ
ան պէտք եղածէն շուտ կը մեռնի: Անոնցմէ իւրա-
քանչիւրը կը մեռնի անոր համար որ իր կեանքի ըն-
թացքին, միջին հաշուով, կը հիւրընկալէ ու կը գոհացնէ
հինգ հարիւր մարդիկ: Հինգ հարիւր հոգի կը մեռցնեն
անոնցմէ մէկը միայն: Եւ դուք մաս կը կազմէք
այդ ամբոխին: Եթէ դուք երկու հարիւր յիսուն
անգամ հոս կուգաք և կամ ասոր նման ուրիշ
տեղեր, պարզ է թէ, երկուքդ մէկ, կին մը սպաննած
կ'ըլլաք: Ըսածս բաւական չէ՞: Եւ անաւոր չէ՞
միանգամայն: Երկու, երեք կամ հինգ հոգիով
անասնացած և քաղցած կին մը սպաննել: Ա՛խ,
Աստուած իմ, միթէ՞ սարսափելի բան չէ ասիկա:

— Չարհուրելի բան է, համաձայնեցաւ բժշկութեան
ուսանողը: Բնականաբար, անիրաւ ենք, բայց դուն
կը մոռնաս ընկերական պայմանները: Բռնի չենք կրնար
ամուսնանալ, ի՛նչ պէտք կայ պարապ տեղը խօսելու:

— Խնդիրը երթալ և ամուսնութիւն փնտռելուն
մէջ չկայանար: Դուք խոյս կուտաք ծախս չ'եղող սէրէն
որովհետեւ անիկա կը պարտադրէ որոշ պարտականու-
թիւններ: Տգեղ բան է ատիկա: Ամօ՛թ է:

— Գիտէի, ըսաւ նկարիչը յօնքերը պոստելով,

գիտէի որ այս այսպէս պիտի վերջանար: Պէտք չէինք այս ապուշին, այս տխմարին հետ միանալ: Դուն հիմա կը կարծես խոշոր խոշոր գաղափարներ ունենալ գլխուդ մէջ: Բայց այդ բոլորը ի՞նչով կը վերաբերի մեզի: Ո՛չ, ինչ որ կ'ուզես ըրէ, բայց հետու մենէ եթէ գաղափարներով լեցուն գլխով է որ կուգաս: Դուն հիմա ատելութիւնով և գարշանքով է որ կը նայիս ինձի, բայց աւելի լաւ պիտի ընես եթէ անոնց նման քսան ուրիշ տուներ շինել տաս փոխանակ ձեռով ինձի նայելու: Քու նայուածքիդ մէջ շատ աւելի մոլութիւններ կան քան այն փողոցը ուրկէ կուգանք: Եկո՛ւր, Վօլօտիա, սատանան տանի զինքը: Ապո՛ւշ: տխմա՛ր:

— Մենք, մարդիկս, ըսաւ բշչութեան ուսանողը, մէկզմէկ կը սպաննենք: Անբարոյական բան է ատիկա ապահովաբար, բայց, ի՛նչ օգուտ որ փիլիսոփայութիւնը ոչ մէկ դարման ունի այդ բանին համար: Մնա՛ս բարով:

Բարեկամները իրարմէ հրաժեշտ առնելով բաժնուեցան: Մինակ մնացած ըլլալով, Վասիլիէվ արագօրէն քալեց: Ան կը վախնար մութէն, կը վախնար փաթիլ փաթիլ տեղացող ձիւնէն, որ կարծես աշխարհն ամբողջ ծածկել կ'ուզէր իր ճերմակութեան տակ, կը վախնար ցոլացատներու լոյսերէն որոնք տփգունօրէն կը պլպլային: Անիմաստ վախ մը, վատթար ու յիմարական, իր ճիրանին մէջ առաւ անոր հոգին: Երբեմն, անցորդներ դէմը կ'ելլէին և անիկա վեհերոտաբար խոյս կու տար անոնցմէ: Իրեն այնպէս կուգար որ ամէն տեղէ կիներ կը վխտային գուրս, կիներ ու կիներ, աչքերնին իր վրայ սեւեռած...

«Եղա՛ւ... ըսաւ ինքնիրեն... Նոպային գալը կը գգամ:»

Տուն հասնելով, Վասիլիէվ, անկողնին վրայ երկընցած, կը կրկնէր դողդղալէն.—

— Կենդանի՛ են անոնք, կենդանի՛: Աստուած իմ, կենդանի՛ են:

Իր քմայքէն ամէն կերպով մարմինն կուտար ան, մերթ կորսուած կնոջ մը եղբօրը կամ հօրը տեղը դնելով ինքզինքը, մերթ ալ նոյն ինքն այդ կնոջը տեղը, անոր շարժուած այտերովը, և ատիկա զարհուրանքի կը տանէր զինքը:

Իրեն այնպէս կուգար — և կարելի չէ ըսել թէ իրա՛ւ — որ պարտական էր ամէն գնով և անմիջապէս լուծել այդ հարցը զոր սեփականացուցած ալ էր: Ուստի՛ կապուեցաւ ատոր իր բոլոր ուժերովը, յաղթեց իր յուսահատութեանը և, անկողնին վրայ նստած, գլուխը ձեռքերուն մէջ, սկսաւ խորհիլ միջոց մը որով կարելի ըլլար իր այդ օրը տեսած բոլոր կիներն ալ փրկել: Եւ որովհետեւ ան զարգացած էր, բոլոր հարցերուն լուծումի եղանակը ծանօթ էր իրեն: Հակառակ դրդուած ըլլալուն, ան ուզեց կարգով քննել խնդրին բոլոր մասերը: Ան մտաբերեց նախ հարցին պատմականը և այն բոլորը որ այդ նիւթին շուրջ դրուած էր, և, ժամը չորսին, իր սենեակին երկայնքն ու լայնքը քալելով չափչրփիլէն, ան կը ջանար տակաւին մտաբերել փրկութեան այն բոլոր փորձերը որոնք գործադրութեան դրուած էին արդէն: Իր ընկերներէն շատերը կը բնակէին կահաւորուած սենեակներ.— Ասոնցմէ շատեր պարկեշտ ու անշահախնդիր էին և կային նաև ուրիշներ որոնք փորձած էին շատ մը կիներ ազատել...

«Այդ հագուազէպ փորձերը, կը խորհէր Վասիլիէվ, կարելի է երեք դասակարգի բաժնել: Ոմանք՝ կին մը

իր որջէն դուրս հանելու համար պէտք եղածը վճարելէ վերջ, սենեակ մը կը վարձէին անոր, կարի մեքենայ մը կը գնէին, և կինը կը դառնար կարուհի: Եւ, կամայ թէ ակամամայ, ծախու առնող ուսանողը իր հոմանուհին կը դարձնէր զայն: Ուսումը աւարտելուն, ան կը մեկնէր, և իր հոմանուհին ուրիշ պարկեշտ տղու մը կը փոխանցէր, որպէս հասարակ առարկայ մը որ ձեռքէ ձեռք կ'անցնի: Կորսուած կինը կը մնար միշտ կորսուած կին: Ուրիշներ, նոյնպէս, կին մը ծախու առնելէն յետոյ, կը վարձէին սենեակ մը, կը գնէին անխուսափելի կարի մեքենան, և կը սկսէին ա ք գին, խրատներուն և ընթերցանութեան: Կինը կը մնար և կը կարէր այնքան ատեն որ շահեկան ու նոր մնար այդ ամէնը իրեն համար: Յետոյ՝ ձանձրանալով, յանգէտս մեղաւորին, ան ուրիշներ կը բերէր իր տունը, և կամ կը վերագառնար հոն ուր մինչեւ ժամը 3 կարելի է քնանալ, սուրճ խմել և լաւ ճաշակել: Երբորդ դասակարգին պատկանողները, ամենէն տաքարիւնները և անշահախնդիրներն ըլլալով կ'առնէին յանդուգն ու վճռական քայլ մը, և կ'ամուսնանային անոնց հետ: Եւ երբ չնանման անասունը, երես առած, ըթացած և աղուաշացած այդ անասունը կը դառնար, ամուսնացած կին, տանտիրուհի և յետոյ մայր, այդ բոլորը հիմնովին փոխելով անոր կեանքն ու գաղափարները, դժուար կ'ըլլար հին կորսուած կնոջ տիպարը գտնել անոր մէջ: Այո՛, ամուսնութիւնը եթէ ո՛չ միակը գտնէ լաւագոյն դարմանն էր.

— Բայց այդ մէկը անհնարին է, արտաբերեց բարձրաձայն Վասիլիէվ, ընկրմելով անկողնին մէջ: Պէտք է սուրբ ըլլալ ատոր համար, պէտք է գիտնալ չատել ու չգարշիւ: Ենթադրենք որ բժշկութեան ուսանողը, արւեհատագէտն ու ես ամուսնացանք, և ընդունինք որ կիներն ալ իրենց կարգին ամուսնացան: Ի՞նչ եզրակա-

ցութեան կը հասնինք: Եզրակացութիւնը . . . պարզ է թէ, մինչ անոնք այստեղ, Մոսկուայի մէջ, պիտի ամուսնանան, Սմոլնսքիի հաշուակալը նոր շարք մը պիտի նետէ մէջտեղ, և այդ շարքը պիտի գայ միւսնորուն ձգած պարսպ տեղերը լեցնել, Սարաթովի, Նիթ-նի-Նովկոբոտի և Վարչավիոյ աղջիկներուն հետ . . . Եւ դեռ ի՞նչ ընել Լոնտոնի հարիւր հազար և Համպուրկի կիները . . .

Լամբարը որուն քարիւղը վառեր ու հատեր էր, անխացան առանց Վասիլիէվի ուշադրութիւնը գրաւելու: Ան սկսաւ դարձեալ ման գալ սենեակին մէջ շարունակելով խորհրդածել: Հարցը ուրիշ ձեռով մէջտեղ կը գնէր հիմա: Ինչպէ՞ս ընել որ կորսուած կիներու պէտքը չտեսնուէր այլեւս: Ատոր հասնելու համար, զանոնք ծախու առնող և մեռցնող մարդիկը պէտք էր որ զգային իբրեւ ստրուկի վաճառական, իրենց կատարած դերին բովանդակ անբարոյականութիւնը և սարսափին ատկէ . . . պէտք էր ուրեմն նախ և առաջ մարդիկը փրկել . . .

«Ատոր համար գիտութիւնն ու արուեստը, կը խորհէր Վասիլիէվ, բան մը չեն կրնար ընել: Որքան բարձր աստիճանի վրայ եղած ըլլան գիտութիւնն ու արւեստը, անոնք մարդոց ստեղծագործութիւնն են, մեր միւլենոյն ցաւերովը կը տառապին և մեր մոլութիւնները, նախ, անոնց գողը կը ցոլան: Չէ՞ որ գրականութիւնն ու նկարչութիւնը կը շահագործեն մերկութիւնը և ծախու առնուած սէրը: Ու գիտութիւնը չէ՞ որ կը սորվեցնէ մեզի հասարակաց կիներուն նայիլ իբրեւ պարզ ապրանք մը՝ զոր հարկ է դարմանել, պակասաւոր ըլլալու պարագային: Բարոյականի հարցերուն մէջ, միակ ելք մը կայ.— այդ ալ առաքելութիւն է»:

Եւ Վասիլիէվ սկսաւ երազել որ յաջորդ առտուընէ

սկսեալ, Ս . . . փողոցին անկիւնը կեցած, անցորդներուն պիտի ըսէր.—

— Ո՛ւր կ'երթաք և ինչո՞ւ: Վախցէ՛ք Աստուծո՛ւ: Անտարբեր կարապաններուն ուղղելով խօսքը, ան պիտի ըսէր.—

— Ինչո՞ւ այստեղ կը կենաք: Ինչո՞ւ չէք ըմբռտանար, ինչո՞ւ չէք ընդզիբ այս բոլորին դէմ: Դուք կը հաւատաք Աստուծոյ և գիտէք թէ կը մեղանչէք, թէ այս կատարուածներուն համար, մարդիկ դժոխք պիտի երթան: Ապա ուրեմն ինչո՞ւ կը լռէք:

Ճիշդ է որ այս կիները օտարականներ են ձեզի համար, բայց չէ՞ որ անոնք ալ ձեզի պէս, հայրեր, եղբայրներ ունին . . .

Վասիլիէվի ընկերներէն մէկը իր մասին խօսելով «տաղանդաւոր մէկն է» ըսեր էր: Զանազան տեսակ տաղանդներ կան, գրական բեմական, արուեստագիտական: Վասիլիէվ առանձնայատուկ տաղանդ մը ունէր, մարդասիրութեան տաղանդը: Սուր և հրաշալի հոտառութիւն մը ունէր ընդհանրապէս մարդկային ցաւի մասին: Ուրիշներուն ձայնն ու շարժումները արտայայտող լաւ դերակատարի մը պէս, Վասիլիէվ գիտեր իր սրբտին մէջ փոխադրել ուրիշին ցաւը: Ան կ'արտասուէր ուրիշին լացը տեսնելով և հիւանդի մը քով, կը դառնար հիւանդ ու կը հեծէր: Եթէ բռնութիւն մը գործըւէր իր ներկայութեանը, իրեն այնպէս կուգար որ այդ մէկը իր մարմնին վրայ կը գործուէր: Լաճի մը սրտին պէս, կը բաբախէր իրը, բայց երբ իրը բաբախէր ան ուրիշներուն օգնութեան կը վազէր: Ուրիշներուն ցաւը կը զայրացնէր, կ'արթնցնէր, կը յուսահատեցնէր զինքը:

Իր ընկերը իրաւացի՞ էր արդեօք: Զգիտեմ, բայց, երբ հարցը լուծուած ըլլալ կարծեց, անոր զգացումը ներշնչումի կը նմանէր մասնաւորապէս: Ան արտասուեց, խնդաց, և յաջորդ օրը ըսելիք խօսքերը կրկնեց

բարձրաձայն: Բուռն սէր մը զգաց ան այն բոլոր մարդոց հանդէպ որոնք զինքը մտիկ պիտի ընէին և իր շուրջը խմբուած, Ս . . . փողոցին անկիւնը, պիտի քարոզէին: Ան սկսաւ նաեւ նամակներ գրել և երգումներ տուաւ ինքնիրեն:

Այդ բոլորն ալ նոյնպէս կը նմանէր ներշնչումի, անով մանաւանդ որ երկարատեւ չէր: Վասիլիէվ շուտով յոգնեցաւ, և երբ դարձեալ սկսաւ հարցին վրայ խորհրդածել և ուրիշ ձեւով մը գայն մէջտեղ դնել, ան կորսնցուց իր բովանդակ ողջամտութիւնը:

Ինչպէս երկրիս վրայ լեռները ծանր կը կշռեն, նոյնպէս ալ Լօնտօնի, Համպուրիի և Վարշավիոյ կիները իրենց զանգուածովը ծանր կը կշռէին իր վրայ: Վասիլիէվ, ջանջախուած, ինքզինքը կորսնցուց: Եւ հասկըցաւ որ խօսելու ձիրքը կը պակսէր իր մէջ, հասկցաւ որ վատասիրտ էր և վախկոտ, թէ անտարբերները պիտի չ'ուզէին դուցէ մտիկ ընել զինքը և ըմբռնել իր խօսքերը, (մանաւանդ որ վեհերոտ և զանցատելի իրաւաբանական ուսանող մըն էր երեք տարիէ ի վեր) և թէ վերջապէս ճշմարիտ առաքելութիւնը չէր կայանար միայն քարոզներու մէջ, այլ և զայն պէտք էր գործնականապէս կիրարկել:

Երբ լոյսը բացուեցաւ և կառքերը սկսան շրջագայիլ փողոցին մէջ, Վասիլիէվ, տիվանին վրայ կը ընկողմանած, աչքերը պիշ, ո՛չ կիներուն վրայ կը խորհէր այլեւս, ո՛չ այրերուն և ոչ ալ առաքելութեան վրայ: Իր բոլոր ուշքը դարձուցեր էր իր հոգեկան տառապանքին: Բիթացած ցաւ մըն էր ան, անպարագիծ, անսխլթ, որ կը նմանէր անձկութեան, գերագոյն աստիճանի սարսափին և յուսալքումին: Վասիլիէվ անոր բոյն դրած տեղը կարող էր ցոյց տալ, — կուրծքին մէջ, սրտին ներքեւ: Բայց այդ ցաւը ոչ մէկ բանի հետ կարելի էր բաղդատել:

Ատենօք ան ուժգին ցաւեր ունեցած էր ակոսնե-
րէն, ինչպէս նաև շարփատապ մը և շղացաւեր, բայց
բաղդատմամբ ասոր, անոնք ոչինչ էին: Երբ հողին կը
տառապէր, կեանքը դժնդակ կը թուէր իրեն: Յիշելով
հիմա՝ իր գրած ընտիր աւարտածառը, սիրած անձերը,
կորած կիներու փրկութիւնը, այն բոլորը, վերջապէս,
որ դեռ քանի մը ժամ առաջ կը սիրէր, և կամ այն բո-
լորը որոնց հանդէպ անտարբեր մնացած էր, Վասիլիէվ
անհունօրէն կը զայրանար: Կառքերուն ազմուկը, նըր-
բանցքին մէջ սպասաւորին երթեւեկը և օրուան լոյսը
նոյնպէս կը զայրացնէին զինքը: Եթէ մէկը իր աչքե-
րուն առջև գթութեան գործ մը, կամ ահաւոր բանու-
թիւն մը ըրած ըլլար, մէկն ու միւսը հաւասարապէս
յոռի տպաւորութիւն մը պիտի գործէին իր վրայ: Իր
գլխուն մէջ ծուլօրէն ժուռ եկող բոլոր մտածումներուն
մէջ, երկուքը միայն չէին զայրացնէր զինքը: Մէկը այն
էր որ ուզած վայրկեանին կարող էր ինքզինքը
սպաննել և միւսը այն էր որ նոպան երեք օրէ աւելի
պիտի չտեւէր: Ան երկրորդը փորձառութեամբ գիտէր:

Գիշ մը ատեն պառկած մնալէ վերջ, ոտքի ելաւ և
սովորականին պէս սկսաւ ման գալ, բայց այս անգամ
սենեակին քառանկիւնը յարգելով և պատերը քերելով:
Անցած միջոցին, ինքզինքը գիտեց հայելիին մէջ: Դէմ-
քը տփզուներ էր, նիհարցեր, քունքերը ներս քաշուեր
էին, աչքերը լայնցեր էին, սեւեռահայեաց, մթաստուեր
ուրիշին ըլլային կարծես, և կ'արտայայտէին հոգեկան
անտանելի տառապանք մը:

Յերեկին՝ նկարիչը զուռը զարկաւ:

— Կրիկօրի՛, հարցուց անիկա, տո՛ւնն ես:

Պատասխան չտանալով, ան սպասեց քիչ մը, մըտ-
մտաց և բարձրաձայն ըսաւ:

— Տունը չէ: Համալսարան գացեր է, երիցս անգամ
անիծեալ տղայ:

Եւ մեկնեցաւ:

Վասիլիէվ՝ պառկեցաւ անկողնին վրայ և գլուխը
բարձին տակ ծածկած, ցաւէն սկսաւ լալ: Ու լացաւ
մինչև երեկոյ, և քանի արցունքները ուղիօրէն կը
թափէին, այնքան ահաւոր կը դառնար իր ցաւը: Արեւ-
մարին ան իր աչքին առջև բերաւ իրեն սպասող չար-
չըրկիչ գիշերը և զարհուրելի յուսահատութիւն մը պա-
տեց զինքը: Շուտով հագուեցաւ, խոյս տուաւ սենեա-
կէն, և դուռը, իր ետեւ, մեծաբաց ձգած, փողոց ին-
կաւ աննպատակ և առանց պատճառի . . . Ուր երթալը
չգիտնալով, ան արագօրէն ուղղուեցաւ գէպի Սասո-
վայան (*):

Նախընթաց գիշերուան պէս, առասօրէն ձիւն կը
տեղար: Ձեռքերը թեզանիկներուն մէջ մխրձած, սար-
սըռալէն, և ինքնաշարժներուն և անցորդներուն ըրած
ազմուկէն սրտիալէն, Վասիլիէվ Սասովայայն անցաւ
Սուխարէվի Աշտարակը և անկէ Կարմիր-Դուռ: Ատկէ՝
դարձաւ Պէամանայային մէջ: Մտաւ կապելայ մը և գա-
ւաթ մը վտակա կուլ տուաւ: Այդ ալ չ'եղաւ: Ռազկու-
լայի հասած, դարձաւ աջ և մտաւ փողոցներու մէջ զորս
մինչև այդ օրը չէր ճանչցած իր կեանքին մէջ: Հա-
սաւ հին կամուրջը ուր ետուզան կը չչէ և ուրկէ Կար-
միր-Չօրանոցներու պատուհաններուն լոյսերը կը տես-
նուին շարան շարան: Նոր զգայութեամբ մը և կամ
նոր ցաւով մը իր հոգեկան ցաւը զբաղեցնելու համար,
ըրածը չգիտնալով, զողալէն ու լալէն, Վասիլիէվ իր
վերարկուին և զգետին կոճակները քակեց և իր մերկ
կուրծքը տուաւ հովին և խոնաւ ձիւնին: Այդ ալ, սա-
կայն, իր տառապանքը չկրցաւ պակսեցնել:

Ծոնեցաւ, այն ատեն կամուրջին յենարանէն վար և
գիտեց ետուզան, սև ու մոլեգնած և ուղեց զլիսու վը-
րայ նետուիլ անոր մէջ, ո՛չ թէ անոր համար որ կեան-
քէն կը զարչէր կամ անձնասպան ըլլալ կ'ուզէր, այլ,
գոնէ, իր ցաւին տեղ նոր մը գնելու համար:

(*) Պարտկներուն փողոցը:

Բայց սեւ ջուրը, մթութիւնը, անմարդի և ձիւնապատ ափունքները անազգեցիկ էին: Սարսուռ մը պատեց զինքը, և Վասիլիէ՛վ հեռացաւ այդ տեղէն:

Կարմիր Զօրանոցներուն պատերը քերեց, երկար, յետոյ վերադարձաւ, իջաւ ծառերու պուրակի մը մէջ, և, ատկէ, կրկին կամուրջին վրայ ելաւ:

«Ո՛չ, խորհեցաւ ան, պէտք է տուն վերադառնամ, տուն վերադառնամ... Ինձի կը թուի թէ տունս աւելի հանգիստ կ'ընեմ...»

Եւ տուն եկաւ... Սենեակէն ներս մտաւ, վայրենաբար քաշեց հանեց գլխարկն ու վերաբիւնն իր վըրայէն, սկսաւ պատերը քերել կրկին, և մինչեւ առտու քալեց, առանց յոգնելու:

7

Երբ, յաջորդ առաւօտ, բժշկութեան ուսանողն ու նկարիչը եկան զինքը տեսնել, ան ժուռ կուգար դեռ, շապիկը պատռած, ձեռքերը խածոտուած, և տառապանքէն կը հեծեծէր:

— Աստուծոյ սիրոյն ըլլայ, սկսաւ ան հեծկլտալ բարեկամները տեսնելով, տարւ՛ք ինձի ձեր ուզած տեղը, ըրէք ինձի ինչ որ գիտէք, բայց, Աստուծոյ սիրոյն ըլլայ, ազատեցէ՛ք զիս շուտով, այլապէս ինքզինքս պիտի մեռցնեմ:

Նկարիչը տփուռեցաւ և խելքը կորսնցուց: Ուսանողը մազ մնաց որ սկսէր արտասուել, բայց խորհելով որ բժիշկները, ամէն պարագայի մէջ, պէտք են իրենց պաղարիւնութիւնն ու լրջութիւնը պահել, ըսաւ պաղօրէն.—

— Զղային տագնապ մըն է ունեցածդ: Ոչի՛նչ է: Բժիշկին երթանք իսկոյն:

— Ուր որ կ'ուզէք: Բայց, Աստուծոյ սիրոյն ըլլայ, շո՛ւտ:

— Մի՛ բորբոքիր: Զսպուէ՛ քիչ մը...

Նկարիչը եւ ուսանողը իրենց դողդոջուն ձեռքերով հագուեցուցին և տարին ինքը:

— Միքայէլ Մէրկիէչը վաղուց ի վեր քեզի հետ ծանօթանալ կ'ուզէ, կ'ըսէր բժշկցուն: Շատ բարի մարդ մըն է ան և խիստ զարգացած: ՏՁին անցուցած է իր քննութիւնը և այսօր, բազմաթիւ յաճախորդներ ունի արդէն: Ան ընկերոջ մը պէս կը վարուի ուսանողներուն հետ:

— Շու՛տ... շո՛ւտ... կը կրկնէր Վասիլիէ՛վ:

Միքայէլ Մէրկիէչ, խարտիշահեր, գիրուկ բժշիշկ մը, բարեկիրթ, լուրջ և պաղ ձեռով մը ընդունեց բարեկամները:

— Մէյէրն ու նկարիչը ձեր հիւանդութեան մասին խօսած են արդէն ինձի, ըսաւ ան Վասիլիէ՛վը դիտելով խորասոյգ նայուածքով մը: Շատ երջանիկ եմ ձեզ ծառայելու կոչուած ըլլալուս համար: Ուրեմն ի՞նչ կայ, նստէք, կ'ազաչեմ:

Մեծ թիկնաթոռի մը մէջ տեղ տուաւ և սիկառէթի տուփ մը ներկայացուց անոր:

— Ուրեմն... սկսաւ ան ծունկերը շփելէն... Գանք իրողութեան... Քանի՞ տարեկան էք:

Եւ այսպէս հարցումներ ուղղեց և բժշկութեան ուսանողը անոնցմէ ամէն մէկուն պատասխան մը տուաւ: Հարցուց թէ հայրը մասնաւոր հիւանդութիւն մը ունեցած էր, թէ շատ կը խմէ՞ր, թէ նկարագրով անգութ եղա՞ծ էր թէ ուրիշ ո և է յատկանշական արտակարգութիւն մը ունեցած էր... Միւսնոյն հարցումները Վրկիսեց նաեւ անոր հօրեղբօրը, մօրը, քոյրերուն և եղբայրներուն համար: Եւ իմանալով որ անոր մայրը շատ գեղեցիկ ձայն ունեցած էր և երբեմն ալ բեմ ելած, ան յանկարծ գրգռուած վիճակով մը հարցուց անոր:

— Ներողութիւն՛, բայց կրնաք ինձի ըսել որ ձեր

մայրը բեմական արուեստի մասին բուռն սէր մը կը տածէ՞ր թէ ոչ:

Քսան երկար վայրկեաններ անցեր էին: Վասիլիէվ նեղարտեր էր այլևս անոր ըլլայ շարունակ ծունկերը չփելու անզգադար աշխատանքէն, ըլլայ անոր հարցումներէն որոնք միշտ միեւնոյնն էին:

Որչափ որ ձեր ըրած հարցումները կը հասկնամ, ըսաւ ան, գուք կ'ուզէք հիւանդութեանս ժառանգական ըլլալը հասկնալ, այնպէս չէ: Լա՛ւ ուրեմն: Իմ հիւանդութիւնս ժառանգական չէ:

Բժիշկը՝ քիչ յետոյ, հարցուց թէ Վասիլիէվ, չափահասութեան շրջանին, ծածուկ մոլուժիւններ, բարկութեան նոպաներ, արտասովոր երեւոյթներ և բացառիկ առփանքներ ունեցե՞ր էր բնաւ, թէ գլխուն հարուածներ ստացե՞ր էր: Կարելի է, արդարեւ, (եւ առիկա առողջութեան մնաս մը չբերեր) բարեխիղճ բժիշկներուն իրենց յաճախորդներուն ըրած հարցումներուն կէսին չպատասխանել, բայց Միքայէլ Սէրկիէշ, բժշկութեան ուսանողն ու նկարիչը այնպիսի խոփողէմքեր առեր էին որ եթէ Վասիլիէվ իրեն եղած հարցումներուն մէկ հատին չպատասխանէր, ամէն բան կորսուած էր: Բժիշկը՝ իր ստացած պատասխանները կ'արձանագրէր յուշատետրի մը մէջ, ու և է նպատակ մը հետապնդելով անկասկած: Իմանալով որ Վասիլիէվ բնական պատմութեան դասերուն հետեւած էր և իրաւագիտութիւն կ'ուսանէր, բժիշկը սկսաւ մոմտալ...

— Անցեալ տարի, ըսաւ բժշկութեան ուսանողը, գմայլելի աւարտաճառ մը գրեց...

— Ներողութիւն ըսաւ բժիշկը մէկ այտովը միայն ծիծաղելով, մի՛ բնորոշէք զիս... այգպիսով չեմ կրնար ինքնամիտփութիլ... Այո՛ բնական է առիկա իր որոշ դերն ունի ուշաթափութեան մէջ: Մտաւորական ստիպեալ աշխատանք, չափազանցութիւն... Այո՛, այո՛... գուք վտակա կը խմէ՞ք, հարցուց ան Վասիլիէվին:

— Շատ քիչ անգամ:

Դարձեալ քսան երկար վայրկեաններ անցան: Բժշկութեան ուսանողը, կիսաձայն, իր կարծիքը յայտնեց տաղնապին անմիջական գրգապատճառներուն մասին, և ըսաւ թէ երկու գիշեր առաջ, ինք, նկարիչն ու Վասիլիէվ Ս... փողոց գացեր էին:

«Անոնք կը մոռնան թէ ինձի ինչո՞ւ հոս բերած են... խորհեցաւ Վասիլիէվ: Տունս աւելի հանդիստ էի քան այտեղ... պիտի մեկնիմ:»

Անտարբեր շեշտը և զսպուած զուարթութիւնը՝ որոնցմով իր բարեկամներն ու բժիշկը կը խօսէին կիներու և Ս... փողոցին մասին, ծայր աստիճան գարշելի տպաւորութիւն կը ձգէին իր վրայ:

— Բժիշկ, ըսաւ ան անբարեկիրթ չ'ըլլալու համար ինքզինքին վրայ ակնյայտնիօրէն իշխանութիւն բանցնելով, միակ բան մը, կ'աղաչեմ: Պոռնկութիւնը չարի՞ք մըն է թէ ո՛չ:

— Սիրելիս, պատասխանեց բժիշկը, շատոնց ի վեր այդ հարցը լուծած մէկու կերպարանքն առնելով, ո՞վ կը տարակուսի ա՞յդ մասին: Ո՞վ:

— Դուք հոգեբո՞յժ էք, հարցուց կոշտ կերպով Վասիլիէվ:

— Այո՛, պարոն:

— Թերեւս, ըսաւ Վասիլիէվ սոքի ելլելով և մեծ մեծ քայլերով սենեակին մէջ ման գալով, թերեւս բուրդ ալ իրաւունք ունենաք: Բայց այդ բոլորը ինձի զարմանալի կը թուի: Մեծ եղելութեան մը տեղ կը գնեն իմ երկու համայնարաններ յաճախելու ու մինչև ամպերը կը բարձրացնեն զիս աւարտաճառ մը գրած ըլլալուս համար, որ պիտի մոռցուի ու մէկ կողմ նետուի երեք տարի վերջը, բայց որովհետեւ հոգիս կը տուայտի, որովհետեւ չեմ կրնար ինկած կիներուն վրայ խօսիլ այնքան՝ որքան անտարբերօրէն պիտի խօսէի սա՛ աթոռներուն համար, կը խնամեն, յիմար կ'անուանեն և կը մեղքնան ինձի:

Վասիլիէվ, յանկարծ, անհանդուրժելիօրէն գութ մը զգաց ինքզինքին համար և սկսաւ լալ թիկնաթոփ մը վրայ իյնալով: Երկու դիշեր առաջ տեսած բոլոր մարդիկը անցան իր երեւակայութեան առջեւէն:

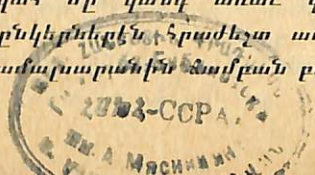
— Կենդանի՛ են, կենդանի՛ են, ըսաւ ան, գլուխը յուսահատօրէն ձեռքերուն մէջ առած: Եթէ ես սա՛ լամբարը փշրէի, ցաւ պիտի պատճառէի ձեզի, իսկ այնտեղ, լամբարներ չեն, այլ մարդկային արարածներ, կենդանի արարածներ:

Բարեկամները հարցապնդող ակնարկ մը նետեցին բժիշկին վրայ:

Բժիշկը՝ Վասիլիէվի արցունքներուն, յուսահատութեան ու խօսքերուն շարժառիթն ու իմաստը կատարելապէս հասկցած ըլլալու ձեւ մը առած, և այդ հարցին համար ինքզինքին մասնագէտի հովեր տալով, մօտեցաւ Վասիլիէվի, և անխօսուկ, կաթիլներ տուաւ անոր խմելու համար: Յետոյ՝ երբ երիտասարդը հանգստացաւ, հանուեցուց զինքը և տեսակ մը կարկինով անոր մորթին զգայնութիւնը չափչփեց:

Բժիշկին դէմ ունեցած զայրոյթը, ինչպէս նաեւ ինքզինքին և իր արցունքներուն համար զգացած գութը լաւարար ազդեցութիւն մը ունեցան Վասիլիէվի համար: Բժիշկին տունէն մեկնած ատեն, ան մինչեւ իսկ ամօթ զգաց անցուցած տագնապին համար: Կառքերու աղմուկը այլեւս չէր զայրացներ զինքը, սրտին տակ ունեցած ծանրութեան լուծը կը թեթեւնար, կը հալէր... Ան ձեռքին մէջ ունէր երկու դեղագիրներ, — մէկը ժախուկ կը սահմանէր, իսկ միւսը մօրֆին: Ան անոնցմէ գործածեր էր արդէն:

Վասիլիէվ պահ մը կանգ առաւ փողոցին մէջ, մտմտաց, և իր ընկերներէն հրաժեշտ առնելով, դանդաղ քայլերով համարարանին ամբան բռնեց:

Գին՝ Ֆրանսա . . . . . 3 ֆրանք

Արտասահման . . . . . 4 »